

Umplutu-s'a pământul cu fiii poporului din Ardeal, împinși la pribegie.

Compania de Ardeleni, din Youngstown, Ohio (N.-America).

Printre cei dinți, printre cei mai nimoși fii ai neamului nostru, cari, aflându-se în America, s'au înșințat de bunăvoie ca soldați în armata americană, plini de voie de a merge la războiu împotriva Nemților cari cotropiseră Țara Românească, — au fost vrednicii noștri frați din orașul Youngstown, Ohio, din Statele Unite: 69 de fii și tineri Români de acolo s'au lăpădat de câștigul ce li l'aducea munca bine plătită a acelor zile și s'au rugat să fie primiți și trimiși la războiu, ca voluntari! Ei au fost primiți și împărțiți companiei din acel oraș, din care jumătate o formau acum ei, Români.

Sufletul lor a fost vrednicul tiner *Rudi Nan*, care, ajutat de străințele și îndemnulurile bune ale părintelui protopop I. Podaș din acel oraș, a izbăvit a forma cea dinții companie cu înfățișare românească. Încă la sfârșitul lui August 1917 ei au plecat din Youngstown la cîmpul de concentrare și desăvîrire în instrucție, și de acolo spre Franța! Au fost printre cei dinții cari au mers în Franța și cu bunăsimă și printr'ei dinții cari au intrat în uriașă încercare care adușă înfrîngerea Nemților.

Nainte de a pleca din Youngstown, ei s'au fotografiat împreună, avînd în mijloc pe căpitanul lor american și pe părintele Podaș, li arătăm aci cu numele. Fiecare din ei are un număr pe pept, așa ca să se poată ști după număr care e cine e. Iată cine sînt:

1. Vasile Marcu	19. Vasile Popa	37. Tudor Ferezan	55. Nicolae Frățicu
2. Vasile Bogdîn	20. Ioan Opreș	38. Simion Bota	56. George Stoica
3. Toma Tabra	21. George Tolciu	39. Achim Anghelina	57. Rudi Nan
4. Constantin Bucur	22. Ștefan Roman	40. Ioan Costin	Capitanul A. S. Dillon
5. Ioan Bran	23. Danil Lazar	41. Petru Brăjan	Părintele Ioan Podaș
6. George Vasili	24. Dumitru Oșteș	42. Octavian Stoia	58. Ioan Serban
7. Ioan Ban	25. Dumitru Gădea	43. Dan Pop	59. Ioan Popa
8. Nicolae Muntean	26. George Muntean	44. Vasile Todericu	60. George Serban
9. Andreiu Tulbure	27. Bucur Sten	45. Grigore Adăce	61. Ioan Lupu
10. Toma Cămpăran	28. Nicolae P. Lazar	46. Iosif Bogdan	62. Ioan Curțean
11. Dumitru Ban	29. Ioan Malene	47. Nicolae Conț	63. Emilian Novac
12. Danil Guțu	30. Nicolae Blaga	48. Ioan Draghiciu	64. Ioan Dateș
13. Nicodim Marcu	31. Nicolae Cincu	49. Petra Tatar	65. Ioan Săliștean
14. Ilie Morariu	32. Timoteiu Dragoș	50. Nicolae Hămăliu	66. Nicolae Timariu
15. George Vișea	33. Ioan Crișan	51. Aron Căndea	67. Nicolae Stroica
16. Nicolae Băscă	34. Ioan Orbu	52. Ioan Scurge	68. Ioan Căcu
17. Ioan Parasca	35. George Drăgoman	53. Constantin Biriș	69. Simion Bran.
18. George Vas	36. Mihailă Moldovan	54. Mateiu Opreș	

Cercetător științific

Bianca Rodica KARDA

Biblioteca Județeană „Astra” Sibiu

ÎNTOARCEREA ȘI REPATRIEREA IMIGRANȚILOR ROMÂNI DIN STATELE UNITE ALE AMERICII DUPĂ CONSTITUIREA ROMÂNIEI MARI

O ABORDARE A PRESEI DE LIMBĂ ROMÂNĂ DIN TRANSILVANIA ȘI STATELE UNITE

Punctul de plecare pentru studiul nostru îl constituie eforturile diplomatice și militare românești din timpul Primului Război Mondial, ca expresie desăvârșită a patriotismului și atașamentului față de valorile naționale.

În luna aprilie 1917 o delegație numită „Misiunea Patriotică Română” formată din preoții Vasile Lucaci, Ioan Moța și locotenentul Vasile Stoica a fost trimisă din ordinul Marelui Cartier General al Armatei Române în Statele Unite ale Americii.¹

Ioan Moța a publicat ulterior un interesant serial despre soldații români intitulat Umplutu-s-a pământul, din februarie până în aprilie 1919. Aceștia apăreau cu fotografiile, numele, locul de proveniență și unitatea militară americană sub drapelul căreia urmau să lupte în Franța împotriva trupelor germane. Toți fuseseră concentrați în Cleveland, Salem sau Youngstown (Ohio). În fotografia colectivă apar 69 de tineri români voluntari înrolați în Youngstown, al căror conducător, Rudi Nan, ajutat de preotul Ioan Podea, reușise să-i mobilizeze.²

Întoarcerea și repatrierea emigranților români din Statele Unite ale Americii era amplu prezentată în ziarele transilvănene și în cotidianul românesc America, ce apărea la Cleveland. Impactul emoțional al articolelor din presă asupra lor a fost puternic, știrile fiind preluate „la cald.” Corespondența cu membri familiei de acasă și ziarele erau unicele surse de informație. Adevărata dimensiune a evenimentelor se prea poate să fi fost amplificată de presă, dar caracterul repetitiv al unor informații în diferite publicații le conferă totuși veridicitate. Se estimează că în cursul lunii aprilie 1919 au început să se întoarcă primii emigranți ardeleni de diferite etnii, cu toții plecați înainte de 1914. Informația era preluată dintr-un ziar de limbă germană din Timișoara. Conform informării, la mijlocul lunii se întorsese un prim vapor cu emigranți români, maghiari, șvabi și sârbi având fiecare asupra lui circa 1000 \$, își realizaseră obiectivul cu „mia și drumul” propus la plecare.³

Din America cei nerăbdători să se întoarcă în România erau avertizați asupra pericolelor ce îi așteptau. Navigația pe Oceanul Atlantic încă nu se relua după încheierea războiului. Legația și consulatele românești de la Washington erau singurele instituții abilitate să acorde pașapoarte. Cu toate acestea, pe la începutul lunii iunie 1919 unii au apelat la consulatele: grecesc, sârbesc, italian sau suedez din SUA; cel suedez reprezenta și statul maghiar.⁴

Imediat după război, România se afla într-o situație dificilă. Ungaria contesta hotărul vestic al României, rezultat prin actul de la Alba-Iulia și-și masase trupe spre a declanșa o puternică acțiune armată în vederea recuperării Transilvaniei.⁵

Tot în iunie a apărut știrea instituirii comisiei române pentru pașapoarte și serviciul consular, avându-i ca membri pe Vasile Pantazzi și Vasile Stoica.⁶

Anul 1919 a fost marcat de o mare derută în rândul românilor transilvăneni stabiliți în America înainte de izbucnirea primului război mondial. Noua stare de lucruri, noua configurație europeană, noile granițe și consulat/legații ce urmau să fie stabilite în urma Conferinței de Pace de la Paris, dădeau serioase bătăi de cap românilor pe care dorul de patrie îi îndemna să se întoarcă. Ziarul lor din America încerca să le stăvilească acest avânt și, prin vocea redactorilor, se făcea apel la răbdare până la încheierea tratatelor de pace și stabilizarea situației geopolitice. La începutul lunii iulie, 110 emigranți, printre care și români, care se imbarcaseră în portul New-York pentru plecarea în România fuseseră întorși din drum de autoritățile portuare, deoarece posedau pașapoarte false emise de Consulatul Greciei din Northfork (West Virginia). În mod oficial se comunica faptul că Serviciul de Imigrare din Cleveland (Ohio) primise din Washington notificare să sisteze acordarea de pașapoarte până la reglementarea finală a lucrurilor. Din septembrie 1918 până în iulie 1919 acest serviciu eliberase 6000 de pașapoarte.⁷

Un eveniment mult așteptat de către românii din America a fost sosirea oficială a comisiei pentru înființarea consulatelor. Conducerea acestei comisii a fost asigurată de comandorul Vasile Pantazzi din Marina Regală Română. Ceilalți membri erau: Vasile Stoica, Victor Cădere, M. Costescu-Ghica și Grigore Mihăescu – ultimii doi de la legația română din Londra. Vechile pașapoarte austro-ungare pe care le deținuseră până atunci românii din America urmau să fie preschimbate cu unele românești, astfel foștii locuitori ai regiunilor Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia urmând să devină oficial cetățeni români.⁸

Vasile/ Basil Stoica a fost un diplomat, publicist, analist politic și asistent apropiat al lui Tomáš Masaryk și Ionel I. C. Brătianu. A făcut parte din corpul diplomatic al Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București la rangul miniștrilor plenipotențiarilor clasa I în funcție.⁹ Victor Cădere a fost un jurist, politician și diplomat român. De profesie avocat, deputat în parlamentul României, membru al delegației României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).¹⁰

Misiunea română în Statele Unite era resimțită ca o acută nevoie pentru a organiza întoarcerea și repatrierea. Starea de derută și incertitudine din mințile oamenilor era amplificată de veștile ce le parveneau prin intermediul presei, de la Conferința de Pace și misiunea diplomatică română. Chestiunea Banatului, îndelung disputată între România și Serbia preocupa în special pe bănățenii care voiau să vină în țară. Prin decretul Consiliului Dirigent din vara anului 1919,

s-a stabilit că, începând cu iunie, fostele comitate Arad, Bihor, Mureș, Sătmar și Sălaj s-au separat de sub jurisdicția statului maghiar și s-au subordonat statului român; iar din august și comitatele Caraș-Severin, Timiș-Torontal, Cenad. Însă perioada de tranziție de la data emiterii decretului și până la aplicarea lui a făcut ca situația juridică și politică a emigranților bănățeni să fie neclară.¹¹

Bancherul „român” Henry C. Zaro, reprezentant al tuturor companiilor de navigație din SUA, organiza plecări în țară bisăptămânal. Pe data de 28 iunie plecaseră primii prin intermediul său. Nu se cunoștea însă dacă Zaro avea legătură cu misiunea oficială din Washington.¹²

Prin comunicat oficial din partea legației române la Washington se anunța că pe data de 23 iulie 1919 urma să înceapă emiterea pașapoartelor la Cleveland, operațiune coordonată de comandorul Pantazzi atât pentru românii din SUA cât și pentru cei din Canada. Dolarii puteau să îi schimbe în lei și pe teritoriul României.¹³

În luna august a anului 1919, Conferința de Pace de la Paris se afla în plină desfășurare. Situația de pe fronturi însă nu era complet încheiată. În Franța se aflau cantonați încă unii dintre soldații români înrolați în armata americană. Unii dintre ei și-au exprimat dorința de a se întoarce în țară odată războiul încheiat și fiind la curent cu evenimentele cele mai recente.

Comisarul guvernului român în SUA anunța că românii care n-aveau cetățenia americană (nenaturalizați) puteau obține pașapoarte să se întoarcă în țară din localitățile New-York, Chicago, Cleveland și Detroit „fără depunerea jurământului” față de România.

Vasile Pantazzi a fost căpitan de marină la Galați, căsătorit cu Ethel Greening, cetățean canadian stabilită în România din anul 1909, anul căsătoriei. În anul 1916 era deja comandor și director al Direcției II Marină. În anii primului război mondial a fost în refugiu la Iași, apoi la Odessa. În acea perioadă a fost salvat împreună cu întreg echipajul din mâinile bolșevicilor cu ajutorul colonelului canadian Joseph Boyle. După război a fost delegat într-una dintre comisiile convocate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris.¹⁴ Devenise un personaj influent așadar, începuse tratativele cu guvernul american pentru plecarea vapoarelor cu imigranți români din portul New-York spre Constanța. Primul vapor era programat să plece pe 1 august 1920, având cca. 2000 de pasageri la bord. E posibil să fi existat niște interese financiare la nivelul guvernului român de la data respectivă, negociate abil de Pantazzi. „Toți cei ce vor pleca cu vapoarele Comisarului Guvernului român vor avea de a plăti 150 dolari, din cari li se va înapoia în

momentul îmbarcării tot ce va trece peste suma fixată de Guvernul american, care va fi în tot cazul mai mică decât 150 dolari.” - destul de ambiguu.¹⁵

Pașapoartele se eliberau preferențial. Mai grav, pe lângă tariful oficial de 2,60 \$ eliberarea pașaportului + 40 cenți viza, se mai percepea o taxă de 5 \$ pentru „reconstruirea țării” la biroul din Cleveland. Nu era clar dacă Pantazzi, președintele misiunii diplomatice, avea cunoștință de această suprataxă sau dacă guvernul de la București autorizase asta, dacă exista deja o hotărâre a Parlamentului de la București sau a Consiliului Dirigent etc. Conform decretului emis la data de 24 decembrie 1918 de către Consiliul Dirigent, prin care afacerile externe ale Transilvaniei treceau deja în subordinea guvernului de la București, este limpede că Pantazzi era abilitat de către guvern, Consiliul Dirigent neavând niciun amestec în această chestiune.¹⁶

Luna august a anului 1919 a fost o lună fierbinte și la propriu și la figurat pentru românii din America. Ziarul America publica în serial etapele prin care trebuiau să treacă doritorii de pașapoarte. Până la sosirea misiunii speciale în SUA, legația română de la Washington întocmise niște formulare care urmau să fie completate pentru obținerea pașaportului. Aceste formulare se obțineau în urma solicitării lor printr-o scrisoare. În acest timp a sosit la Washington misiunea pentru înființarea consulatelor. Noutatea adusă a fost aceea că, în loc să existe un singur centru de eliberare a pașapoartelor, acestea urmau să fie eliberate în mai multe orașe prin detașarea unor funcționari ai misiunii.¹⁷

Deplasarea funcționarilor misiunii din oraș în oraș era foarte anevoioasă. Trecerea destul de bruscă de la vechiul sistem centralizat la cel al existenței birourilor consulare în fiecare localitate era bulversant și favoriza apariția unor speculanți.¹⁸

La începutul lunii septembrie 1919, situația eliberării pașapoartelor pentru români devenise tot mai tensionată. Abuzul din ce în ce mai evident al lui Pantazzi asupra emigranților a stârnit un viu ecou în principalul cotidian al românilor de dincolo de ocean, preluat de presa transilvăneană. Din America, lucrurile se vedeau diferit: era acuzat „sistemul autocrat și absolutist din România Mare” al cărui reprezentant era Pantazzi. Acesta „face negoț fie în numele statului, fie în numele domniei sale.”¹⁹

El dispusese de interdicția românilor de a mai pleca prin Franța. Pe pașapoartele respective era scrisă ruta franceză, astfel că unii emigranți care urmau să se îmbarce din New York spre porturile franceze au fost întorși din drum. Era o tergiversare a lucrurilor, prin faptul că Pantazzi încă nu încheiase vreun acord cu o companie navală care să-i transporte pe români la

Constanța, ci colabora tot cu agenți ai companiilor străine. În tot cazul, la mijlocul lunii septembrie încă nu pusese la dispoziția oamenilor alte vapoare.²⁰

Pe data de 21 septembrie 1919 era convocată o mare adunare națională a românilor la Cleveland, cu intenția de a informa pe regele Ferdinand, ministrul de externe Take Ionescu și Consiliul Dirigent asupra situației nefericite create. Persoana regelui și liderii Consiliului Dirigent păreau a fi ultima speranță.²¹

Noua Românie era prezentată în termeni idilici și elogioși, ca un fel de revers al iluziei Țării Făgăduinței care era tocmai America la început de secol XX. Acum România Mare devenise acel tărâm... „Pentru ce să mai stea acolo, departe de părinți, de frați și de surori, de copii și de neveste, departe de Mama lor dulce, de România întregită, care trecută peste chinurile nașterii, îi așteaptă cu atâta dor și dragoste pentru ca să-i strângă la brațele sale de Mamă dulce și miloasă, de Mamă iubitoare și darnică; gata să le dea toate bogățiile, toate comorile adunate cu atâtea jertfe și dureri, cu atâtea lacrimi și suspine în cursul acestor trei ani de cumplit războiu. Această Mamă dulce și doioasă își așteaptă acum cu lacrimi de fericire în ochi copiii răslețiți pe toate meleagurile lumii, îi cheamă ca cloșca pe puii săi și le făgăduiește tot ce-i stă în putință, numai să și-i poată iarăși aduna, să-i poată iarăși vedea pe toți împreună, să-i poată cuprinde pe toți în brațele sale și să-i poată sărută și alintă pe genunchi. Se va îngriji această Mamă fericită, mai fericită decât și-a putut închipui vre-odată în zilele grele de așteptare după rodul scump al pântecelui său, se va îngriji zic, ca acești fii scumpi să aibă toate înlesnirile, toate ușurințele de călătorie, ca cu toții să se poată întoarce cu drag și fără murmur la scumpa lor Maică. Și se va mai îngriji Ea, ca fiii Ei de aci înainte să nu trebuiască să pribegească și să rătăcească pe căi străine de căminul depărtat, ci să poată trăi în pace și în fericire în vechea lor Patrie, acum România întregită. Le va da pământ, le va da drepturi, le va da toate bogățiile, cari de acum ale noastre sunt. Veniți deci acasă, iubiți frați Ardeleni din America, veniți, că vă așteptăm cu drag și bucurați-vă și voi și vă desfățați de fericirea noastră a tuturor. Plângeți și voi cu noi împreună și vărsați lacrimi de fericire, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem aceste zile de ne mai visată fericire. Dumnezeu Vă aducă cu bine și „La bună revedere!”. E clar, România devenise paradisul pe pământ. Strădania de a-i repatria pe emigranți prin acest tip de discurs era evidentă.²²

În octombrie 1919 se pare că situația se mai detenșionase de la sine, fără să apară în presă dezmințiri din partea celor acuzați. Scandalul în jurul misiunii

diplomatice și în special a lui Vasile Pantazzi, iscat și alimentat în special de ziarul America ajunsese la sfârșit. Se anunța că se redeschiseseră liniile navale comerciale. Dovada o fac abundența de anunțuri referitoare la îmbarcări. Vapoarele plecau din portul New-York prin companiile: French Line (opera în portul Havre), Cunard Line (Cherbourg), Hamburg-American Line, Holland-America Line (Rotterdam), Red Star Line (Anvers), American Export Lines (Genova și Napoli), iar spre Europa de est The Balkan-American Express (Constanța via Patras) sau American-Levant Express (Pireu).²³

Și preoții plecați cu misiuni în America înainte de 1914 începeau să se întoarcă în țară, concomitent cu întoarcerea unei bune părți din enoriași, aceștia nemaigăsindu-și scopul șederii acolo. La sosire înființaseră biserici ortodoxe și greco-catolice pentru nou sosiții ardeleni, însă, din păcate și din cauza neînțelegerilor ulterioare dintre ei, au preferat să se întoarcă.²⁴

O descriere detaliată a călătoriei de întoarcere datează din noiembrie 1919. Un român bănățean îmbogățit în America a călătorit din New-York la Havre, timp de 8 zile pe ocean, îmbarcându-se pe 25 august. Din Havre, pasagerii de cl. I și cl. II își continuau călătoria cu trenul Trans-Atlantic Special. Cei de cl. III plecau spre Paris după câteva zile. Armata franceză încă nu era demobilizată, astfel că prioritate aveau trenurile militare, apoi cele cu civili. La Paris soseau în gara Saint Lazare, unde urma să li se vizeze pașapoartele. Din Paris erau transferați la gara din Lyon, apoi spre Italia, la Modena. Sau din Paris la București cu trenul Simplom Orient Express, un tren de lux. Înainte de a pleca din Paris trebuiau vizate pașapoartele la consulatul român. Apoi călătorul nostru a intrat prin orașul Domodossola în Italia. Trecând din Milano spre Veneția, se vedeau încă urmele frontului italian: „tunuri ostenite, tranșee părăsite, sârmă ghimpată și ici colo urma unui sat.” Apoi a intrat în portul Trieste unde era plin de români care călătoriseră cu vapoare italiene și, după caz, își așteptau bagajele rătăcite. Românii erau foarte bine tratați în gările italiene din Trieste, Veneția sau Milano. În unele cazuri angajații gărilor vorbeau în engleză cu emigranții români, fuseseră și ei în America. Precursorii limbii engleze ca limbă de circulație internațională au fost așadar acești emigranți temporari în SUA. Și în Italia mai erau încă trupe nedemobilizate, astfel că trenurile pentru militari aveau prioritate în fața celor cu populație civilă, la fel ca în Franța. De la Trieste trenul a plecat spre Iugoslavia. „Adio civilizație! Adio bella Italia! Fratello Romano te părăsește cu inima strânsă de durere și din lumină trece la întuneric.” Călătorul întâlnește mulți români în gările din Iugoslavia, fără bagaje

asupra lor și fără bani. Situația se datora relațiilor tensionate între România și Serbia privind Banatul. Ajuns la Zagreb, a întâlnit mulți "ciocoi" români care se întorceau din Paris, Monte Carlo sau Nisa, pe lângă care războiul trecuse ca și când n-ar fi avut loc. Din Zagreb se mergea mai departe spre localitatea Vinkovci, în estul Croației, aproape de granița cu Serbia. Acolo trenul se împărțea în două: două vagoane de lux și un vagon-restaurant se îndreptau spre Belgrad, iar alte trei asemenea spre București. Cei care se îndreptau spre Belgrad mergeau până la Subotica (azi în provincia autonomă Voivodina, Serbia), important nod feroviar. Aici era teritoriu neutru, un fel de "țara nimănu." Pe întreg teritoriul Iugoslaviei, cu excepția zonei Voivodina, controlul pașapoartelor era destul de strict. De acolo în Ungaria la Szeged, unde, amănunt interesant, întâlneau pe tren călători maghiari care fugeau din Budapesta din fața pericolului bolșevic, refugiindu-se în România. În cazul acestora, controlul bagajelor și al pașapoartelor era, de asemenea, foarte strict. Pentru călătorul plecat în SUA în urmă cu doisprezece ani, în 1907, toate aceste schimbări îl luau pe nepregătite. Apoi din nou în Iugoslavia. În România au intrat pe la Jimbolia, apoi în Timișoara. De acolo la Oravița. Însă odată intrat în satul natal, nu se precizează care, călătorul nostru a rămas profund dezolat și îndurerat de sărăcia și înapoierea care nu suferiseră mari schimbări în absența lui. Această discrepanță de altfel între cele două lumi, America industrializată și satul românesc natal pe care îl lăseseră în urmă, i-a marcat pe majoritatea care s-au întors.²⁵

Românii care aleseră ca rută de întoarcere Iugoslavia întâmpinaseră probleme cu sosirea întârziată a bagajelor, odată ajunși în portul Fiume/Rijeka, cel care în decursul anilor 1919 și 1920 era disputat între Italia și Iugoslavia, cu arbitrajul țărilor combatante în război. "Și apoi am plecat acasă. Suntem de 6 săptămâni tot în drum. Pe apă am venit bine, marea era liniștită, cum nu ne-am putut face închipuire. (probabil la sosire nu avuseseră același noroc n.n.) Și toate au fost bune până ce am sosit în Croația. Italienii, oameni de omenie, cât ce au știut că suntem Români din America, ni-au întocmit toate treburile pentru ca să putem sosi acasă cât mai de grabă. Ba și mâncare și beutură ni-au dat în cinste pe la gări. Cât ce am sosit însă în Iugoslavia, ni-a apus steaua norocului. Croații, dar mai cu seamă Sârbii ni-au luat totul, și am rămas, Domnule, numai cu ce-i pe noi. Noroc că italienii, oameni cu frica lui Dumnezeu, ni-au sfătuit să ne trimitem banii înainte cu ajutorul băncilor, că altfel ni-ar fi luat și banii toți, până la cel din urmă bănișor. Te rugăm așadar, Domnule dragă, scrie la gazetă ceea ce am pățit noi, că

gazeta D-Voastră ne venea și nouă în America, scrie, să nu mai vină nici un Român din America acasă peste Iugoslavia, ci, chiar și dacă ar călători cu două-trei săptămâni mai mult, peste Marea Neagră la Constanța." Ideea tradiționalei fraternități româno-italiene era prezentă în paginile unei gazete ce apărea sub egida Episcopiei Bisericii greco-catolice de la Blaj.²⁶

Încercări de a-i îmbarca pe români direct spre portul Constanța s-au făcut inclusiv în luna noiembrie 1919, cu concursul unui om de afaceri român-american, deținătorul unei firme de import-export, Victoria. Acționarii firmei erau membri mai înstăriți ai Uniunii Românilor din America, organism reprezentat de ziarul America. Pentru facilitarea lucrurilor, s-a închiriat un hotel unde să staționeze clienții și un birou pentru o viitoare agenție de vapoare românească, tentativă zădărnicită însă, nefiind considerată oportună de către agențiile americane existente. În decembrie 1919 o companie americană a cumpărat un vapor de la stat, negocia pentru alte două, iar firma românească a devenit subcontractoare a acelei companii doar pentru cursa New-York-Constanța. Se anunța plecarea vaporului pe data de 25 martie 1920, s-au pus bilete în vânzare. Vaporul era acostat în portul New-York gata de plecare. S-au ivit niște probleme tehnice însă, motiv pentru care a fost nevoie să fie transferat în portul Baltimore. Pasagerii care cumpăraseră deja biletele n-au putut să plece la data fixată din cauza acestor defecțiuni. Se părea că Victoria n-a fost înștiințată asupra situației. Au trecut niște zile de așteptare, timp în care pasagerii, aproximativ 400, au început să protesteze. Victoria vărsase companiei americane cea mai mare parte din banii obținuți din vânzarea biletelor, conform contractului între cele două societăți. Cazul ajunsese în atenția Departamentului de Justiție american care l-a considerat de forță majoră, exonerând oricare dintre părți. Banii rămași în conturile societății Victoria au trebuit predați Departamentului Muncii din SUA, firma românească conformându-se. În final pasagerii au fost despăgubiți. Alte agenții de vapoare s-au solidarizat pentru a le putea elibera bilete spre Constanța.²⁷

La finele anului 1919 exista în Transilvania un curent de opinie împotriva guvernului de la București, alimentat și de presă, acuzându-l că nu facilita în niciun fel repatrierea românilor din SUA. „[...] Când a pătruns și acolo vestea libertății noastre, dorul de țară și faptul că-și puteau valoriza economiile în mod favorabil, i-a determinat pe toți să se reîntoarcă acasă. [...] Banii lor – economiile muncii lor sărguincioase – nu și i-au luat asupra lor, nu puteau risca să-i piardă pe drum ci i-au depus la bănci americane pentru a-i trimite în

România. Ajunși în București, când s-au prezentat la bancă să-și ridice dolarii, spre marea lor surprindere li s-a răspuns că dolarii lor au fost schimbați de către Serviciul valutei pe cursul oficial de circa 8 lei. Cum fiecare are între 10-15.000 – cincisprezece mii dolari și prețul dolarului de piață e 35, fiecare ar pierde din agoniseala lui mai mult de trei sferturi. Mulți au refuzat primirea acestor sume și umblau luni de-a rândul pe la autorități, fără a li se da vreo satisfacție. [...] După ce nu s-a făcut nimic pentru înlesnirea repatrierii, organele trimise făcând mai multe greutăți decât înlesniri, această nedreptate va hotărî pe toți să nu mai vie. Și avem atâta nevoie de ei. Sunt muncitori specialiști români buni și începutul nostru de industrie numai prin ei s-ar putea înfripa. [...]”²⁸

Începând cu februarie 1920, după schimbarea succesivă a guvernelor de la București, urmau să fie înlocuiți reprezentanții diplomatici ai României în SUA. Vasile Stoica urma să-l revoce pe Vasile Pantazzi din funcție, iar guvernul să numească pe altcineva. La Cleveland urma să se înființeze un birou consular român, iar Gavrilă Barbu urma să devină consul general al României în SUA, cu sediul în New-York.²⁹

Toate acestea se preconizau doar. Din punct de vedere diplomatic la nivel înalt, rezerva S.U.A. față de Tratatul de la Versailles a avut ca urmare refuzul Senatului de a-l ratifica. [...] Acesta, ca și tratatele cu Austria și Ungaria, aveau să fie ratificate abia în octombrie 1921, sub președenția lui Warren Harding.³⁰ În ceea ce privește legația României la Washington, s-au găsit soluții provizorii până la 12 februarie 1921, când s-a prezentat la Washington, în calitate de ministru și și-a prezentat scrisorile de acreditare la președintele Harding, Anton Bibescu. Ulterior, s-a realizat și o reorganizare a personalului legației române în S.U.A., N. Em. Lahovary, fostul însărcinat cu afaceri fiind transferat la Londra și înlocuit cu Frederick Nano, atașat comercial fiind numit Nika Petrescu. Andrei Popovici a fost numit atașat de legație, iar Șerban Drutzu, atașat special.³¹ În cadrul relațiilor româno-americane, mai ales în ceea ce a privit Conferința de Pace de la Paris, un rol însemnat l-au jucat întâlnirile neoficiale sau semioficiale între reprezentanți ai celor două țări. [...] Trebuie să avem în vedere și faptul că nu a existat o preocupare oficială, permanentă și de perspectivă, a guvernului României, pentru a face cunoscută situația țării în S.U.A.³² Pe acest fond s-au grefat problemele detaliate în studiul de față.

Imaginea României unite în ochii emigranților la a doua generație nu era una pozitivă. Într-o călătorie cu trenul în zona Aradului, un redactor de ziar purtase un dialog cu un emigrant care plecase în 1906 sau 1907

copil fiind. Părinții săi se întorseseră, iar el rămăsese în SUA și venise în vizită. Redactorul îl abordase mai întâi în maghiară, neștiind ce etnie are. A aflat că era român, deja familist și proprietar de magazin. Sosise în România prin portul Constanța. “Americanul” critica corupția din România la care asistase sub diferite aspecte. Civilizația din Statele Unite avusese câștig de cauză în decizia călătorului de a nu se mai întoarce în România.³³

Un grup de emigranți din Nădlac, județul Arad, stabiliți în Detroit (Michigan) i-au scris un mesaj de felicitare plin de însuflețire unui consătean al lor, Uroș Pătean, ales deputat în Sfatul Țării, încheiat cu urarea „Să trăiască România Mare!”.³⁴

Emigranții trimiseseră bani acasă rudelor prin intermediul băncii „Albina” în care aveau în continuare cea mai mare încredere, dar și prin alte bănci din București. Pentru a preveni specula care se preconiza, Ministerul Justiției emisese la data de 29 decembrie 1919 o ordonanță prin care solicita o adeverință emisă doar celor care făceau dovada identității lor prin mai multe acte suplimentare din SUA, pentru a preveni impostura. Inițial această adeverință era eliberată doar de către Ministerul Justiției. Însă pentru a facilita accesul oamenilor la banii trimiși de ei din SUA, banca „Albina” care avea sucursale în întreaga Transilvanie, propusese să aibă și ea dreptul de a emite această adeverință, bazându-se pe capitalul de încredere pe care îl avea în rândul populației rurale transilvănene dinainte de război.³⁵

În porturile românești Constanța și mai rar Galați începeau să sosească tot mai multe vapoare. Vaporul Traian sosise în iunie 1920 în portul Galați, având 240 de pasageri la bord.³⁶

Chestiunea succesiunii de pe urma celor decedați în America era reglementată printr-o hotărâre guvernamentală ce stipula ca urmașii din România să se adreseze primăriilor din localitățile de proveniență ale celor emigrați. Aceștia trebuiau să aibă asupra lor un document judecătoresc care să ateste gradul de rudeenie cu persoana decedată și o procură adresată legației românești din Washington. În cazul accidentelor de muncă, aceasta fiind cauza cea mai frecventă a decesului, se atașau și recipise bancare care să dovedească faptul că cei de acasă erau ajutați financiar de cel decedat. În fapt, s-a întâmplat ca rudele din România să nu facă aceste demersuri decât zeci de ani mai târziu. De pildă, în cazul lui Teodor Chiș din comuna Covăsânț, jud. Arad, decedat în SUA în anul 1917, abia prin anii '50 ai secolului trecut, urmașii au solicitat și obținut de la autoritățile americane o dovadă a decesului, care a fost remisă Primăriei din Covăsânț, raionul Arad,

regiunea Banat.³⁷

Un exemplu de patriotism autentic și loialitate față de suveran, indiferent cine era acela, se regăsește în gestul nobil de a dona și colecta sume importante de bani destinate orfanilor de război, prin intermediul Reginei Maria. Aceasta era o continuare firească a demersurilor anterioare, prin care trimiseseră bani Crucii Roșii în timpul războiului, iar acum imaginea reginei era aceea a ocrotitoarei răniților, bolnavilor, invalizilor și orfanilor de război, prin întreaga activitate umanitară pe care Majestatea Sa o desfășurase pe front. Un emigrant de loc din satul Ilimbav, județul Sibiu, stabilit în Indiana Harbour (Indiana) trimisese bani reginei spre a fi donați orfanilor de război, prin intermediul ambasadorului României la Washington. Gestul era însoțit de o emoționantă scrisoare: „...să trăiți la mulți ani Maestatea Voastră, să trăiască împăratul nostru și copiii Maestăților Voastre. Până la moarte vecinic supus credincios Tronului și neamului.”

O donație provenea de la un preot stabilit în South Omaha (Nebraska) care făcuse colectă printre credincioși tot în scopul ajutorării orfanilor de război. „...venim cu multă dragoste și iubire să punem semnele credinței noastre înaintea Maestății Voastre, împărăteasă și mamă sfântă a durerilor noastre...”. O altă familie donatoare cu un destin destul de spectaculos ulterior, au fost Ion și Ana Petri. Aceștia, emigrați în anul 1905, reveniți în țară probabil la începutul anilor '20, au deținut cinematograful Apollo din Sibiu în perioada interbelică, între anii 1923-1936. Acesta este doar unul dintre numeroasele exemple pozitive ale celor care au investit cu succes banii câștigați în America.³⁸

Pentru cei care doreau să emigreze în anii 1919-1920, propaganda anti-emigrare nu mai era atât de acerbă ca în anii 1900, însă prezentă. Discursul era asemănător celui dinaintea războiului, încercându-se denigrarea imaginii Statelor Unite. Acesta a fost al doilea val al emigrării, semnificativ mai redus numeric decât primul. Un argument era totuși faptul că doritorii aveau rude stabilite acolo, naturalizate deja. Argumentele „forte” împotriva plecărilor erau mai multe: în noul context european după semnarea tratatelor de pace și formarea noilor state, obținerea unui nou pașaport pentru călătoria spre SUA implica drumuri pe la ambasadele sau legațiile țărilor prin care urmau să tranziteze, drumuri ce presupuneau timp și cheltuieli suplimentare. Tariful mare al călătoriei, la care se adăugau ieftinirile prețurilor la produse și implicit micșorarea salariilor lucrătorilor din SUA, astfel li se inducea ideea că nu vor avea un nivel de trai mai ridicat decât în România. “Cheltuești cu calea cât câștigi curat în trei luni.” Valul mare al emigrării europene spre

America din anii '20 ai secolului trecut era și el un argument. „Locuitorii tuturor țărilor ieșite rău din război, fug în roiri mari din nenorocita lor țară, spre amăgirile Americii. Iar în fruntea năvălitorilor stau nefericiții Ruși, pe care ci-că nu mai birue vapoarele a-i duce, atîta cer să fie duși!”. România ieșise „bine” din război. Iar „pericolul” rusesc bătea la ușă. „Ei, bine, ce credeți, că fabricantul american, cînd, ca mîne, va avea acolo regemente întregi de oameni năcăjiți cari bat la poarta fabricii să le dea de lucru, - o să le mai dea plăți bune, ca azi? Aș! La cei cari se îmbie mai ieftin, - și scade plata lucrătorilor până ce le dă numai chiar atîta, cît să aibă din ce trăi!”. Ceea ce se subestima probabil, era faptul că cei de acasă păstrau legătura cu cei plecați, se purta corespondență, se trimiteau fotografiile care spuneau altceva decât această propagandă. Oamenii aveau mai multă încredere în informațiile provenite de la rudele lor, decât în opinia unei gazete. Iar salariile muncitorilor variau, evident, în funcție de situația economică fluctuantă a Statelor Unite în perioada respectivă. Cei stabiliți acolo de peste un deceniu aveau deja exercițiul vieții și al muncii în America, era destul de dificil să se mai lase influențați de astfel de discursuri, însă presa făcea eforturi, firești până la un punct, de a stopa încercările de emigrare de după 1918. Era dat ca exemplu un cetățean care se întorsese din portul Hamburg deoarece nu reușise să își procure biletul de vapor spre America, fiind foarte mulți din mai multe țări europene în așteptare în porturile Hamburg și Gdansk (Danzig). Și, nu în ultimul rând, „dușmanii” țării erau de vină. A se citi evrei. „Să credeți, cei ce vă luați după șoaptele ascunse a celor ce vă poftesc la America, că numai dușmanii României vă îndeamnă a pleca, pentru ca prin asta să facă un mare rău acestei țări, care pe ei nu vrea să-i poarte pe palme, ci vrea să vă fericească pe voi! ”. Iar pledoaria se încheie așa: „Cine-i Român cuminte, să stee aci și, cu munca lui, să ajute la înălțarea și înflorirea acestei țări, care a noastră și numai a noastră este și trebuie să fie!”. Teoria conspirației evreiești împotriva României, a „dușmanului din umbră” e posibil să fi funcționat parțial la cei care nu aveau alte surse de informare la îndemână, dar exclus în cazul celor ce aveau rude stabilite în America, în cazul acesta chiar rudele ar fi fost „dușmanul”.³⁹

Spiritul izolaționist american și-a găsit exprimarea și în barierele tarifare ridicate și în legile stricte privind imigrația, care încercau să limiteze la maximum înmulțirea numărului noilor veniți și vizau în mare măsură țările Europei Centrale și de Est.

Atitudinea S.U.A. a slăbit tratatele de pace, pe care România încerca, prin mari eforturi, să le apere. Clasa politică românească a ignorat, iar când nu a ignorat

a ocolit realitatea că cercuri înalte din S.U.A., ca și din Rusia și Germania, nu erau de acord cu ordinea mondială clădită la Versailles.

Ca urmare a pozițiilor diferite pe care se găseau S.U.A. și România, a izolaționismului și politicii generale de neutralitate a S.U.A. față de problemele europene, nu au existat, după Primul Război Mondial, condiții favorabile unor relații strânse între cele două țări.⁴⁰

Un capitol aparte îl reprezintă cei care s-au întors temporar în România după 1918, de obicei pentru a face școală în limba română copiii lor sau a-și investi banii câștigați în SUA în mici afaceri în satele lor natale. Unii, după ani de trăit în SUA, voiau ca urmașii lor să se nască acolo și își aranjau plecarea înapoi în funcție de acest lucru. Alții reușeau să vină mai des în țară în decurs de câțiva ani.⁴¹

Din memoriile lui Ion Halmághi, publicist și universitar american spicuim: născut în anul 1918 în Alliance (Ohio) din părinți emigrați din comuna Scoreiu în 1914, s-au întors în România în 1922 sau 1923. Din America trimiseseră bani prin banca „Albina.” Acești bani erau pentru studiile liceale și universitare în România ale fiului lor.⁴²

Acțiunile întreprinse de românii transilvăneni din S.U.A., coordonați de delegații trimiși din România, au avut efecte benefice pentru realizarea unor modificări în atitudinea opiniei publice și a celei a clasei politice americane față de problemele României și ale românilor din afara granițelor țării. Ele au constituit un important sprijin pentru activitatea diplomatică românească.⁴³ Această afirmație este valabilă pentru termen lung.

Din fiecare familie de români transilvăneni sau bănățeni care până în 1914 soseau în porturile nord-americane în căutarea unei vieți mai bune, înscriindu-se într-un uriaș curent migraționist dinspre

Europa, au rămas amintiri de neprețuit pentru cei care le păstrează cu sfințenie peste ani. Din doi frați emigrați unul s-a întors în țară, celălalt a rămas în America; dacă prima generație depășise prima tinerețe după câțiva ani de trai american, a doua născută acolo sau cei care erau copii la sosire, au ales să rămână. Iar cei care s-au întors temporar după anul 1918 cu ideea de a reveni apoi în SUA au făcut-o, de data asta definitiv. Unii aveau asta în plan, însă lovituri ale destinului i-au împiedicat. Și așa mai departe.

RETURN AND REPATRIATION OF ROMANIAN IMMIGRANTS FROM THE UNITED STATES OF AMERICA AFTER THE ESTABLISHMENT OF GREAT ROMANIA

Abstract: The Transylvanian periodicals from 1919-1920 register the return of Rumanian immigrants born in the regions of the former Austrian-Hungarian empire, beginning with April 1919, not much after the fulfilment of The Great Union.

Their primary purpose when leaving their homeland before the outburst of the First World War was to come back, not prior to achieving the „thousand dollars and back.” The harsh reality was that they had left a country and came back to a new one, rather unknown to them. Unfortunately, some tried to play the merchants with them, taking advantages from their homesick. One century ago, like nowadays, the diaspora represented an important human and economical asset for Romania.

Keywords: The Romanian language press in Transylvania, the „America” daily of the Romanians in the United States, repatriation, longing for the country, travel by ship and train.

NOTE

[1] [https://ro.wikipedia.org/wiki/Voluntarii_Rom%C3%A2ni_din_America_\(Primul_R%C3%A2zboi_Mondial\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Voluntarii_Rom%C3%A2ni_din_America_(Primul_R%C3%A2zboi_Mondial)) apud Mihai Octavian Groza, Rodica Groza, *Proiecte privind crearea „Legiunii Române din America” și propaganda în favoarea unirii Transilvaniei cu Regatul României (1917-1918)* în Sentenția, nr. IV, 2013, p. 79-91; În Statele Unite ale Americii pentru cauza românească. Voluntarii români din America în anii Primului Război Mondial în Arc peste timp – Încoronarea visului de unire. Lucrările Simpozionului Național de Istorie – 15 octombrie 2012, Alba-Iulia 2012, p. 1-5; *Problematika participării românilor transilvăneni din Statele Unite ale Americii la Primul Război Mondial și propaganda în favoarea unirii Transilvaniei cu Regatul României (1917-1918)* în Caiete Silvane, octombrie 2013

[2] Foaia interesantă, Orăștie, An XIII, nr. 1, 4 februarie 1919, *Umplutu-s-a pământul*; nr. 2, 21 februarie/ 6 martie 1919; nr. 3, 7/ 20 martie 1919; nr. 4, 3 aprilie 1919; nr. 5, la Paști 1919; nr. 6, 24 aprilie 1919

[3] Unirea Poporului, Blaj, An XXIX, nr. 186, 4 septembrie 1919, *Se întorc oamenii noștri din America*

[4] America, 5 iunie 1919, Iulius E. V. Ioanovici, *Pașapoartele*

[5] Corvin Lupu, *Relații diplomatice între România și S.U.A. până la cel de al doilea război mondial*, Sibiu, 1999, p. 98

[6] America, 20 iunie 1919

[7] America, 4 iulie 1919, *Oameni buni, unde necazul vostru plecați?... În Cleveland, O., nu se mai dau pașapoarte.*

[8] America, Cleveland (Ohio), 11 iunie 1919, *Comisia pentru înființarea consulatelor a sosit în America. D-nul căpitan Vasile Stoica, preș. Ligei Naționale e în Washington*

[9] https://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Stoica

[10] https://ro.wikipedia.org/wiki/Victor_C%C3%AAdere

[11] America, 21 iulie 1919, Iulius E. V. Ioanovici, *Fruntașii României*

[12] *Ibidem*, *Bucurie mare pentru Români!*

- [13] America, 23 iulie 1919, *De la legația română comunicat*
- [14] <http://www.humanitas.ro/ethel-greening-pantazzi>
- [15] Românul, Arad, An VIII, nr. 107, 10 septembrie 1919, B. P. Sibiu – *Repatrierea românilor din America*
- [16] America, 20 august 1919, *Misiunea și pașapoartele. Un bir pe popor.*
- [17] America, 22 august 1919, *Sistemul pentru eliberarea pașapoartelor e defec-tuos. Sistemul inaugurat de Legațiunea Română era mai bun; Până când ?*
- [18] America, 23 august 1919, *Sistemul pentru eliberarea pașapoartelor e defec-tuos (urmare)*
- [19] America, 2 septembrie 1919, *O rugare*
- [20] America, 26 august 1919, *Românii opriți la New York*; N.J. Oprîta, *Din neca-zurile românilor*
- [21] America, 12 septembrie 1919, *Români*
- [22] Unirea Poporului, Blaj, An XXIX, nr. 192, 11 septembrie 1919, *Să vină acasă Ardelenii din America*
- [23] America, 17 octombrie 1919
- [24] Libertatea, Orăștie, An XVII, nr. 25, 30 octombrie 1919, *Pleacă preoții din America*
- [25] America, 4 noiembrie 1919, George Stolojan, *Impresii din călătoria mea*
- [26] Unirea Poporului, Blaj, an XXIX, nr. 220, 16 octombrie 1919, Iuliu Maior – *Românii din America*
- [27] America, 6 noiembrie 1919, *Românii din America se întorc în țară. Un frate de departe*; 30 aprilie 1920, *Din necazurile românilor. O companie de vapoare vinde bilete de călătorie pentru Constanța dar n'are vapor să plece la timp*
- [28] Gazeta Transilvaniei, Brașov, An 82, nr. 274, 30 decembrie 1919, V.P. Bran, *Românii din America. Fără orientare și ajutor în București*
- [29] America, 21 februarie 1920, *Schimbări mari în diplomația română din țara aceasta*
- [30] Corvin Lupu, *op.cit.*, p. 94
- [31] Corvin Lupu, *op.cit.*, p. 103
- [32] Idem, p. 104-105
- [33] Drapelul, Lugoj, An XX, nr. 48, 9 martie 1920, *Călătorind cu un Român din America*
- [34] Libertatea, Orăștie, An XVIII, nr. 7, 26 februarie 1920, *Scrisoare din America*
- [35] Libertatea, Orăștie, An XVIII, nr. 8, 4 martie 1920, *Cu privire la banii trimiși din America*
- [36] Unirea Poporului, Blaj, An II, nr. 23, 6 iunie 1920, *Un transport de români din America*
- [37] Unirea Poporului, An II, nr. 25, 20 iunie 1920, *Averile românilor morți în America*
- [38] Libertatea, Orăștie, An XVIII, nr. 43, 12 noiembrie 1920, *Frații din America*
- [39] Libertatea, Orăștie, An XVIII, nr. 42, 5 noiembrie 1920 și nr. 45, 26 noiembrie 1920, art. *Nu plecați de-a oarba la America!*
- [40] Corvin Lupu, *op.cit.*, p. 95-97
- [41] Anca Hartular, *Merem la America*, Editura Fundației Culturale Române, București 1996, p. 77
- [42] Mihai Posada, *Cu Ion Halmághi, prin istoria asumată*, Tipo Moldova, Iași, 2013, p. 262
- [43] Corvin Lupu, *Op. cit.*, p. 102.